

Røser i agre

Af *Palle Eriksen*

1. Fortidsmindeskoven Thorskov

I det 10 km lange, sammenhængende skovareal, som grænser op til kysten fra Århus i nord og til Fløjstrup i syd, ligger der en mængde fortidslevn (1). Det største af disse er det 400 m x 800 m store oldtidsagerkompleks i Thorskov (fig. 1). Agersystemet ligger på et bakket plateau, der er afgrænset af stejle skrænter med undtagelse af den sydlige del. Her i det jævne terræn ligger i dag byen Højbjerg, hvis anlæggelse har udviklet eventuelle synlige oldtidsanlæg.

Thorskov er med det velbevarede agersystem, røser, hulveje m.m. en veritabel fortidsmindeskov. Denne spændende arkæologiske arbejdsmark nær Århus og Moesgård-museet har da også haft arkæologernes bevågenhed, siden agersystemet blev opdaget i 1950'erne. I 1958-59 foretog en amerikansk student, Jonathan Gell, en meget nøje opmåling af terrænet, agersystemet og de andre kulturhistoriske levn (2). I 1959-60 undersøgtes en gravrøse og en rydningsrøse. I 1950'erne og 60'erne foretog Viggo Nielsen en del undersøgelser og udgravninger i agersystemet i forbindelse med sit storstilede oldtidsagerprojekt. I 1976 kom der på ny gang i de arkæologiske undersøgelser. Som led i et beskæftigelsesarbejde for unge arbejdsløse blev bevilget et større beløb til udgravningen af jernalderlandsbyen i Thorskov. Initiativtageren, skovrider Kjeld Ladefoged, havde ved en tidligere besigtigelse

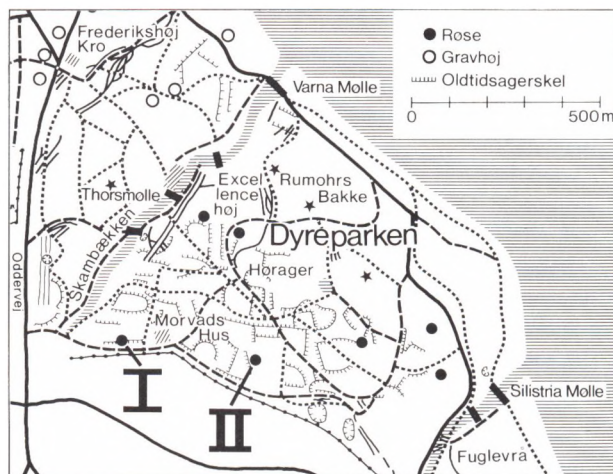

Fig. 1. Grov skitse over oldtidsagersystemet i Thorskov. Kun terrassekanter og markante digevoldinger er indtegnet. Rose I og II er markeret. Udsnit af korttegning af E. Morville i J. Laursen, 1982 s. 8.

sammen med professor Ole Klindt-Jensen fået det indtryk, at den til agersystemet tilhørende boplads lå på et meget stenrigt område i agersystemet.

Sammen med 10 unge århusianere undersøgte undertegnede stedet; vi fandt dog ingen bebyggelse der, men samtidig benyttedes lejligheden til at undersøge og istandsætte en del fortidsminder, bl.a. en af de syv gravrøser. Undersøgelserne af to gravrøser – røse I og II – skal i det følgende kort fremlægges, og deres forhold til agersystemet vil blive diskuteret.

2. Røse I

Røse I ligger i det sydvestligste hjørne af agersystemet (fig. 1). De topografiske forhold og røsens placering i agersystemet fremgår af fig. 2. Selve røsen er anlagt på toppen af en jævnt rundet bakke, som er 15 m i tværmål og 0,9-1,5 m høj (3).

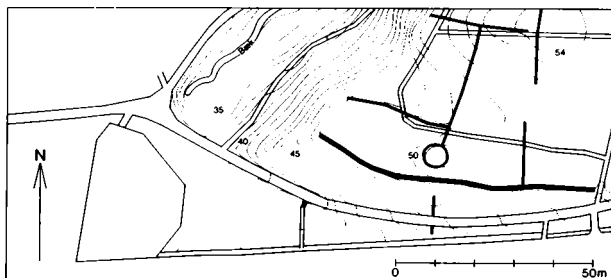

Fig. 2. Røse I's placering i forhold til topografi og agersystem. Cirkel: røsen. Tynde streger: digevoldinger. Tykke streger: terrassekanter. Udsnit af kort, opmålt af J. Gell. Tegning: Orla Svendsen.

Konstruktion

Før udgravningen i 1976 var kun enkelte af røsens sten synlige (4). Ved udgravningen blev det dækkende muld- og sandlag fjernet med undtagelse af en profilbalk hen over røsens midte. Røsen bestod af en cirkulær stenlægning, der i det bedst bevarede parti var omgivet af op til tre randstensrækker (fig. 3). Stenlægningen var lagt af almindelige marksten, hvoraf de største, med enkelte undtagelser, markerede grave. Mellem stenene fandtes seks løbere til kværne.

Profillet tværs gennem røsen viste, at den var lagt af et enkelt lag sten (fig. 4). Stenene lå direkte på undergrundens overflade, og røsen har – i hvert fald delvist

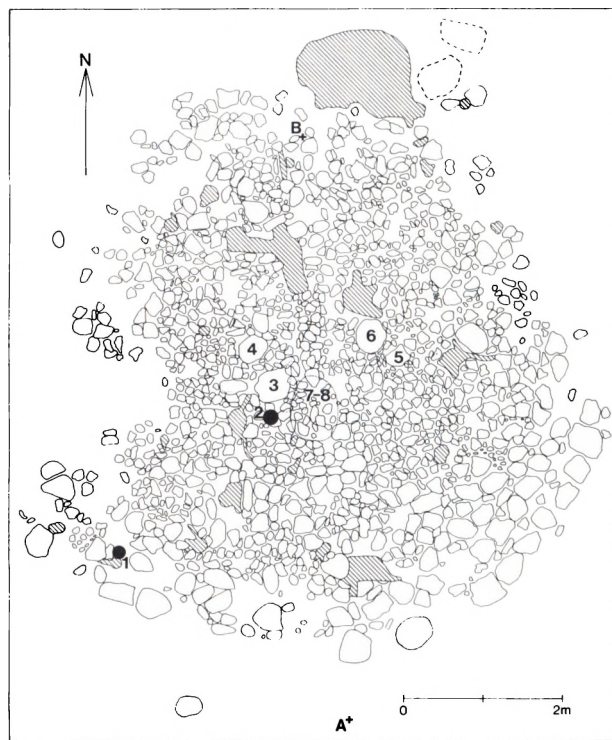

Fig. 3. Oversigtstegning af røse I efter at det dækkende muld- og sandlag er fjernet. Stipling: sten liggende ovenpå muldlag. Skravering: træer og trærødder. 1-8: grav 1-8. A og B: profil, se fig. 4. Opmåling: Jan Steffensen, tegning: Orla Svendsen.

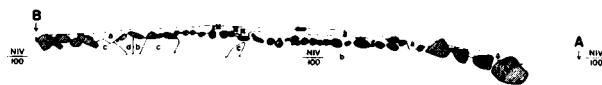

Fig. 4. Profil gennem røse I. Placeringen A-B fremgår af fig. 3. a: Sortbrunt sand med lidt grus. Indeholder enkelte skår og flintafslag. Muldlag. b: Gult sand med lidt grus. I den sydligere del af profilet er laget brunere og med sten. Indeholder enkelte flintafslag over stenlægningen. c: Rent brunt ler. d: Brunt ler med grus og sten. x: Skårflage. Sten er skraveret. Opmåling: P.E., Tegning: Orla Svendsen.

– været dækket af et lag sand og grus, der var overlejret af et tyndt lag muld. Røsen har nok oprindeligt været cirkelrund med randsten hele vejen rundt. Den har haft en diameter på 8 m, og højdeforskellen mellem stenene har været ca. 70 cm. Det dækkende jordlag over røsen og det manglende humuslag under stenlægningen er overraskende, men dog ikke ukendte træk. Muligvis er røsen anlagt på en muldafskrabet overflade (5).

Gravene

På nær randstenene blev alle sten fjernet ved undersøgelsen. Røsen har dækket over mindst otte grave (grav 1-8). Med undtagelse af grav 1, der var placeret lige indenfor den yderste randstensrække, lå gravene i et 2 x 2 m stort område midt i røsen (fig. 3). Gravene fandtes umiddelbart under stenlægningen, og de var mere eller mindre neddybede i undergrunden.

Grav 1. Urnegrav med fragmenteret lerkar (kar 1) og rensede brændte ben.

Kar 1 (fig. 5 a): Afsat fod og kraftigt rundet bug. Overgangen bug-hals er tydeligt markeret ved et skift fra konveks til konkav profilinie. Bevaret højde: 12 cm.

Grav 2: Urnegrav bestående af et næsten helt lerkar (kar 2) og et fragmenteret lerkar (kar 3), der var placeret omvendt i halsen på kar 2. Graven var markeret af en større sten.

Kar 2 (fig. 5 b): Den afsatte fod går via en kraftig rundet bug over i en høj kegleformet hals, der har haft en let udfaldende rand. Selve randkanten mangler. Hals og bug er adskilt ved en vandret, 2 mm bred afsats. Lige under afsatsen sidder en lodret, aflang vulst – en såkaldt »næseliste«. På halsen findes et lille hul. Bevaret højde: 17,5 cm.

Kar 3 (fig. 5 c): Åben skål, hvor bund og en del af

siden med rand er bevaret. Bunden er forsynet med standring. På siden findes et tapformet greb med gaffelformet afslutning. Karrets højde: 4,2 cm.

Grav 3. Brandplet. Under en stor sten fandtes et mørkt fyldskifte med 40 ildmærkede skår (kar 4) og enkelte brændte ben.

Kar 4: Karret kan ikke rekonstrueres. Bunden har ikke været afsat. Et ørefragment har rundet båndformet tværsnit.

Grav 4. Brandplet. Under en stor sten sås et fyldskifte af samme karakter som ved grav 3, der lå lige ved siden af. I fyldskiftet lå en del ikke-ildmærkede skår (kar 5) samt enkelte stykker brændte ben. Desuden forekom nogle ildmærkede skår, der sandsynligvis hører til kar 4.

Kar 5 (fig. 5 d): Skårflage fra den øverste del af et lerkar med kegleformet hals. Randen er let udfaldende og afrundet.

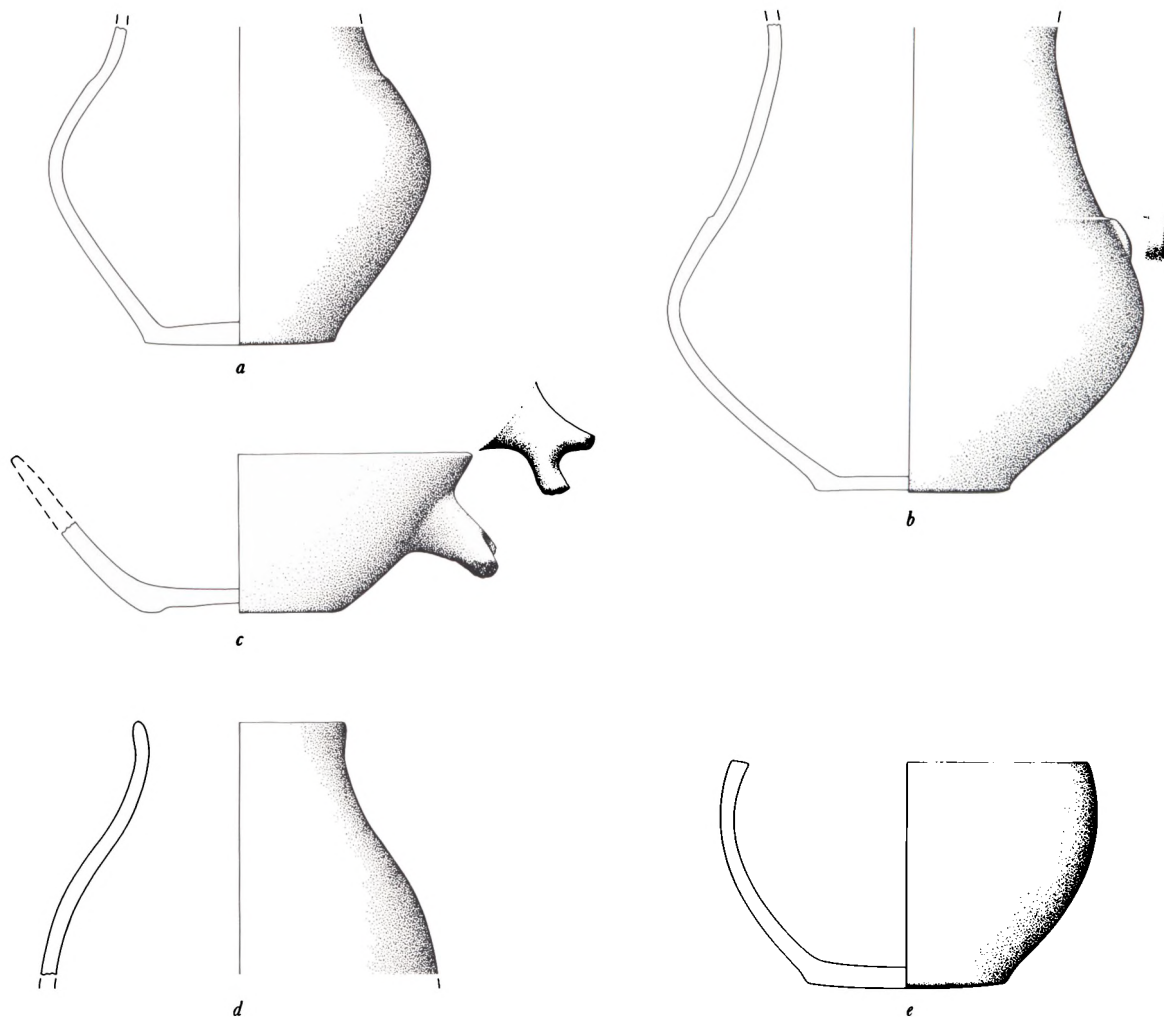
Grav 5. Urnegrav med to lerkar (kar 6 og 7), der begge indeholdt rensede brændte ben. Karrene stod lige ved siden af hinanden under den samme store sten.

Kar 6 (fig. 5 e): Nedre halvdel af et dobbeltkonisk kar med afsat fod. Kanten er afglattet, så karret er omdannet til en skål. Højde: 8,5 cm.

Kar 7 (fig. 5 f): En fjerdedel af karret er bevaret. Den øvre del af halsen med rand mangler. Kraftig rundet bug, der er markeret mod halsen med en skarp kant, hvor profilinien skifter fra konveks til konkav. Halsen har været kegleformet. Ved overgangen hals-bug er anbragt et lille båndformet øre med en lodret, dybt indskåret fure. Bevaret højde: 13,7 cm.

Grav 6. Brandplet. Under en stor sten fandtes et mørkt fyldskifte med ildmærkede skår (kar 8) og brændte ben.

Kar 8 (fig. 5 g): Tøndeformet lerkar med to modstil-

ledet ører nær randen. Ørerne, som er afslåede, har været båndformede. Højde: 20,3 cm.

Grav 7 og 8. Mindst én forstyrret urnegrav og en brandplet i røsens midte. Forstyrrelsen ses tydeligt i profilen (fig. 4), hvor muldlaget er brudt, og stenlaget dykker. Dertil kommer skårflager, som ligger i muldla-

get lige over stenlægningen. Forstyrrelsen omfatter et 1 m² stort område med 90 skår og spredte forekomster af brændte ben.

Fra dette område stammer endvidere et stykke af en bronzering. Et lignende stykke lå 2,7 m nord herfor (fig. 6). Begge bronzestykker er fundet i muldlaget.

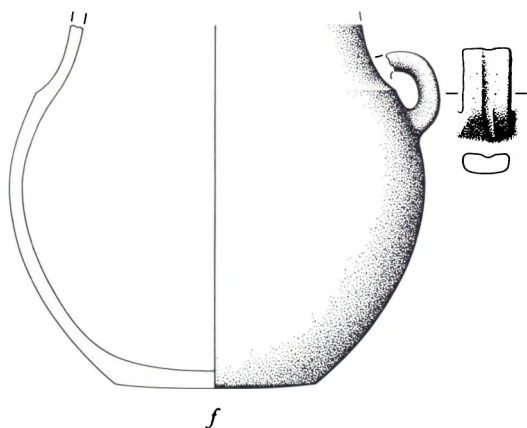

Fig. 5. a: Kar 1 fra grav 1, b: Kar 2 fra grav 2, c: Kar 3 fra grav 2, d: Kar 5 fra grav 4, e: Kar 6 fra grav 5, f: Kar 7 fra grav 5, g: Kar 8 fra grav 6. Målestok 1:3, c i 1:2. Tegning Orla Svendsen.

Blandt skårene kan udskilles mindst to lerkar (kar 9 og 10).

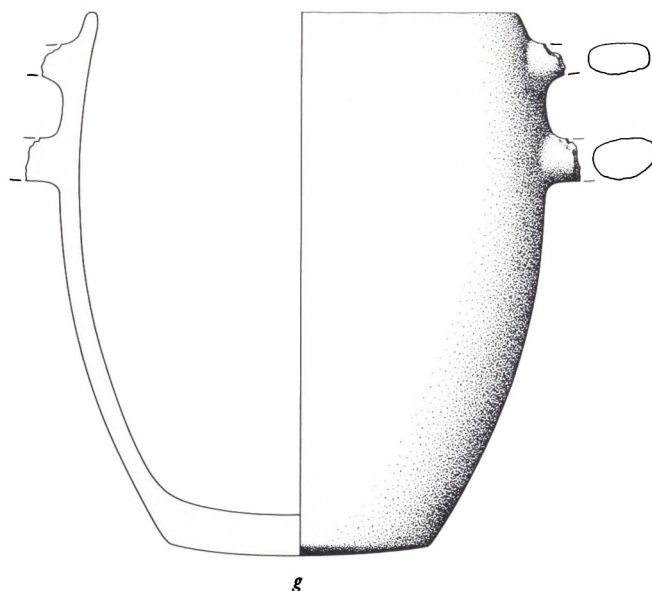
Kar 9: Kar med svagt afsat fod og kegleformet hals. Randen er let udsvajet og lige afstrøget. To skår med afbrudte ører samt et ørefragment med nærmest båndformet tværsnit hører sandsynligvis også til karret. Karret er ikke ildmærket og stammer derfor formentlig fra en urnegrav (grav 7).

Kar 10: Dette kar kan udskilles fra skårmængden på grund af tilstedeværelsen af en hel, men ildskørnet bund, som antagelig stammer fra en brandplet (grav 8).

Øvrige fund

I området vest for grav 2-4 fremkom spredte fund af brændte ben og skår. De stammer sandsynligvis fra ødelagte grave i denne dårligt bevarede del af røsen.

Ved afrensningen af røsens sten og området udenfor

fandtes tillige 253 flintaflslag og blokke. Flinten lå på og mellem stenene. Som råmateriale er anvendt den lokale moræneflint. Med en hård, ret stor slagsten er der på en tilsyneladende usystematisk måde afspaltet tykke aflslag (6).

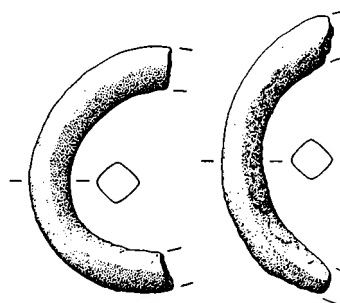

Fig. 6. Fragmenter af bronzeringe fra røse 1. Tegning: Orla Svendsen. Målestok: 1:1.

Fig. 7. Oversigtsfoto fra udgravningen af røse II. I forgrunden ses stenlægningen. Set fra vest. Foto: J. Lavrsen.

3. Røse II

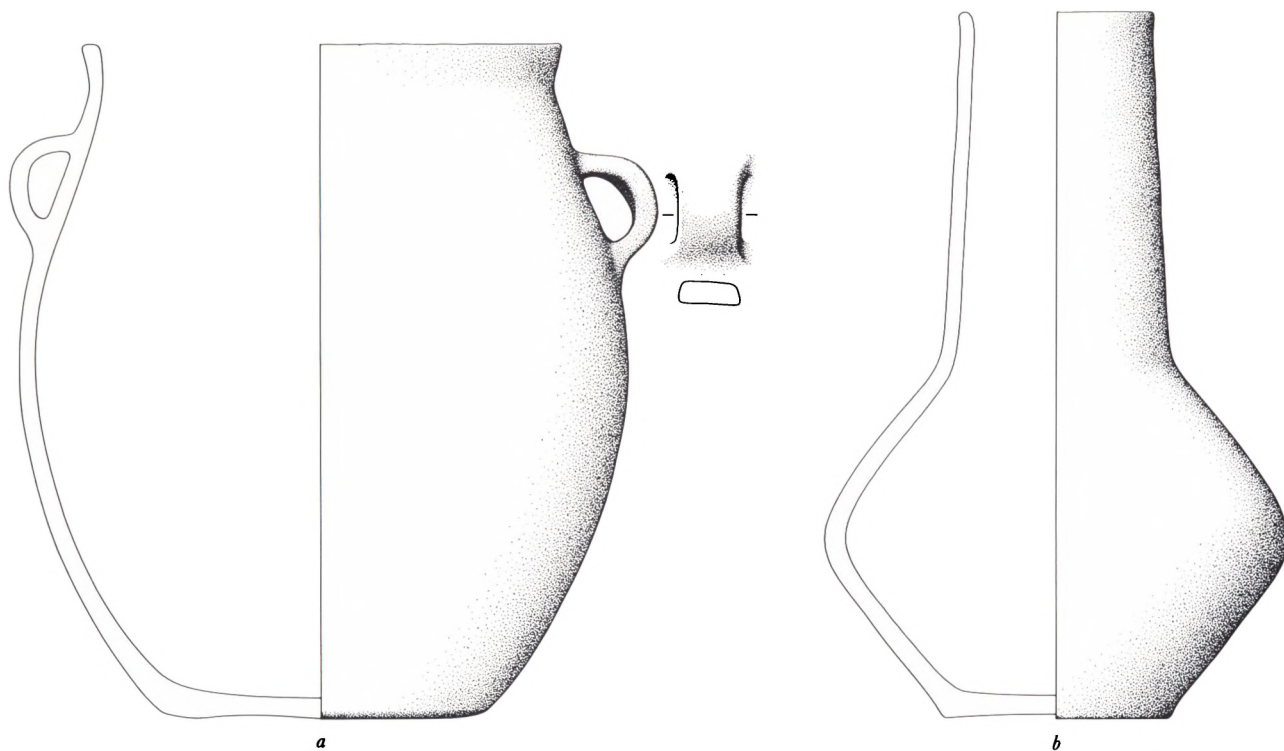
Røse II ligger på toppen af en høj bakke i agersystemet (fig. 1:II). Røsen blev undersøgt i 1958-59 (7). Den cirkulære, jorddækkede røse bestod af ét lag sten, der var omkranset af to randstensskæder (fig. 7). Tværmålet var 9 m. Lige vest for røsen og overlejret af den yderste af røsens randstensskæder fandtes en jorddækket 4 m² stor stenlægning af uregelmæssigt omrids (fig. 7). Foruden de almindelige marksten i røsen og stenlægningen var der en del kværnsten samt fragmenter heraf. Ved begge anlæg forekom samme slags

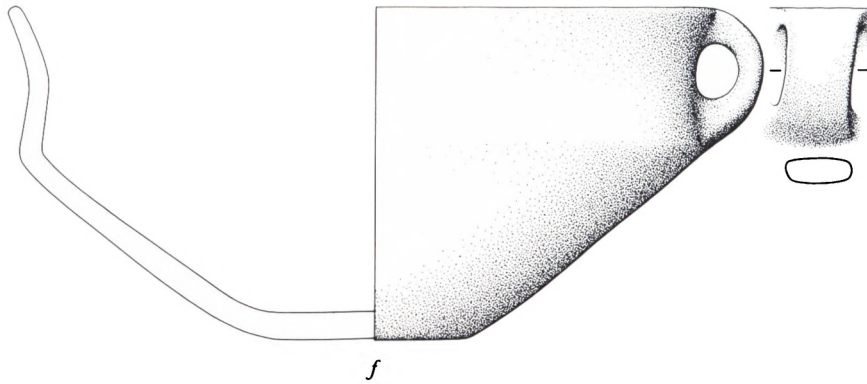
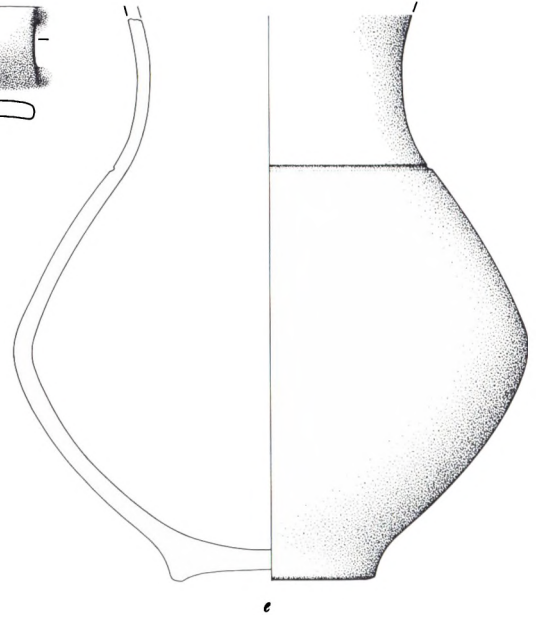
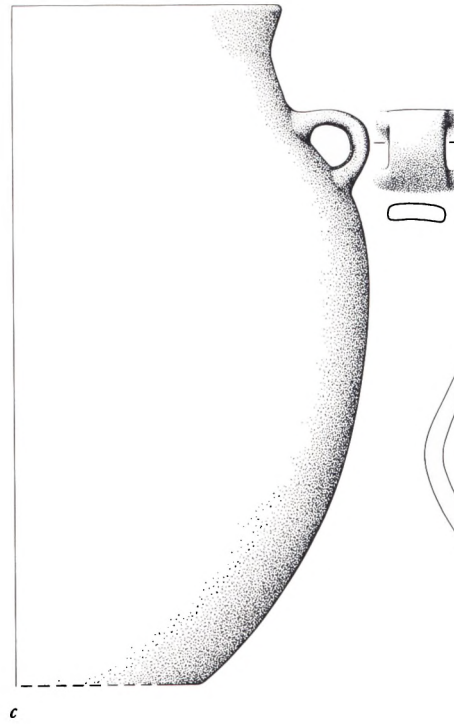
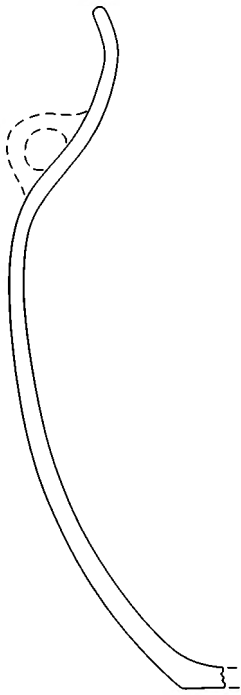
flint som ved røse I. Endelig fandtes i mulden over stenlægningen den ene halvdel af en kraftig, rygtilhugget flække (fig. 9 a).

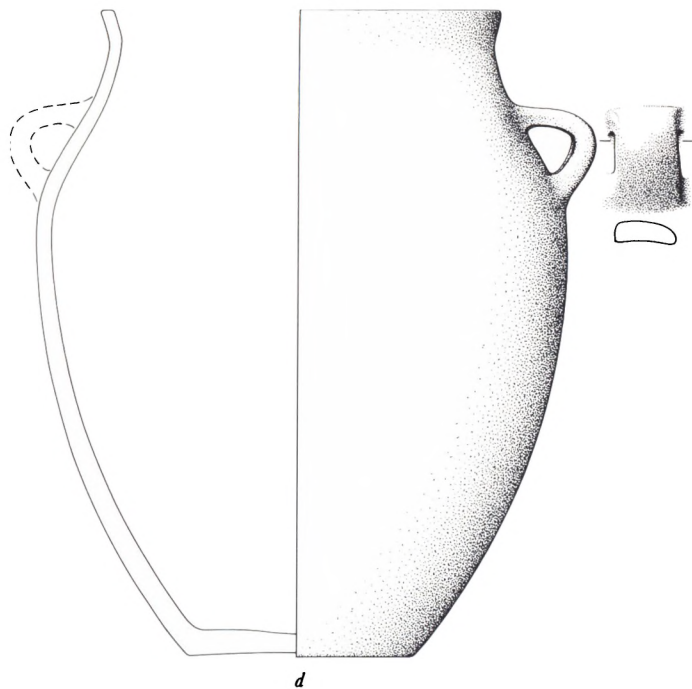
Stenlægningen dækkede over en grav (grav A), og røsen over tre grave (grav B-D). Dertil kommer et par mulige brandpladser. Da kun en trediedel af røsen var intakt ved udgravningen, kan der nok oprindeligt have været flere grave.

Fig. 8: Lerkar fra grave i røse II og stenlægning.

a: Kar a fra grav A i stenlægning, b: Kar b fra grav B i røse, c: Kar c fra grav B i røse, d: Kar d fra grav B i røse, e: Kar e fra grav C i røse, f: Kar f fra grav C i røse. Tegningerne c-f er fordelt på de næste sider. Målestok: 1:3. Tegning: Orla Svendsen.

Grav A. Brandplet, der var markeret af en stor sten. I gruben lå et næsten helt lerkar, kar a, samt brændte ben.

Kar a (fig. 8 a): Et mindst 25 cm højt kar med S-svungen profil. På skulderen er anbragt to båndformede ører.

Grav B. Urnegrav med tre lerkar, kar b-d (fig. 8 b-d). Karrene var nedsat i en grube, hvori der lå en del brændte ben. Det højhalsede lerkar indeholdt rensede, brændte ben. Omkring dette kar stod karsiderne af de to andre, ituslåede kar. En bund fra et af disse kar har måske fungeret som låg til det højhalsede kar.

Kar b (fig. 8 b): 26,5 cm højt lerkar med kraftigt rundet bug og en høj, slank kegleformet hals.

Kar c (fig. 8 c): Over 20 cm højt lerkar med S-svungen profil. Rand, hals og skulder er tydeligt markeret. På skulderen er anbragt to båndformede ører.

Kar d (fig. 8 d): Det 24 cm høje kar er af samme form som kar c.

Grav C. Urnegrav med to lerkar, kar e og f (fig. 8 e-f). Karrene var nedsat i en grube, hvori der lå brændte ben. I nær forbindelse med det dobbeltkoniske kar (kar e) fandtes mange brændte ben. Hankekarret (kar f) blev ved udgravningen opfattet som et bikar. Mellem grav B og C lå små fragmenter af en bronzesnål.

Kar e (fig. 8 e): Fragmenteret lerkar, hvor selve randen mangler. Bunden er forsynet med standring. Foden er afsat. Den kraftigt rundede bug er adskilt fra den konkave hals ved en vandret fure. Bevaret højde: 20,8 cm.

Kar f (fig. 8 f): Et 12 cm højt hankekar med let konveks underdel, der via et markant knæk går over i en konkav overdel. Karret er forsynet med ét båndformet øre, der går fra rand til skulder.

Grav D. Brandplet med sideskår og brændte ben.

4. Datering

En datering af de to røser må først og fremmest tage udgangspunkt i lerkarrene, da metalgenstandene ikke er fundet i sikker kontekst. En gennemgang af de bedst bevarede lerkar viser, at de tidsmæssigt skal placeres i sen yngre bronzealder og førromersk jernalder per. I.

Lerkar fra yngre bronzealder. Til dette tidsafsnit hører kar 2 (fig. 5 b) på grund af den dobbeltkoniske form med den høje, kegleformede hals. Den afsatte fod, den markante afsats mellem bug og hals og den lodrette »næseliste« lige under afsatsen er også karakteristiske træk for lerkar fra yngre bronzealder (8).

Kar 7 (fig. 5 f) tilhører sandsynligvis også yngre

bronzealder, da det lille båndformede øre har én lodret, dyb fure (9). Det vil være muligt at argumentere for en lidt yngre datering af kar 2 og 7, så de placeres ved overgangen til jernalderen eller i tidlig førromersk jernalder per. I. Imidlertid er kar e (fig. 8 e), som i formgivning ligger tæt op ad kar 2 og 7, fundet sammen med lerkar f (fig. 8 f), der entydigt kan dateres til yngre bronzealder (10).

Lerkar fra førromersk jernalder. Kar a, c og d (fig. 8 a, c, d) skal dateres til førromersk jernalder per. I (11). Til kar 8 (fig. 5 g) findes paralleller fra periodens bopladser (12).

Bronzeagenstande. De to bronzefragmenter (fig. 6) fra røse I stammer antagelig fra øskenringe. Med deres kvadratiske tværsnit er de identiske med øskenringe fra per. V af yngre bronzealder (13). Men øskenringe forekommer som bekendt også i førromersk jernalder. Bronzenålsfragmentet fra røse II kan ikke dateres nøjere.

Flint. Spredt ud over stenlægningerne i røse I og II lå flintafslag og blokke af en karakter, som er kendt fra bopladsfund fra yngre bronzealder (14). Den kraftige, rygtilhuggede flække (fig. 9 a) fra muldlaget over stenlægningen ved siden af røse II tilhører en oldsagstype, som hyppigt optræder i bopladsfund fra samme periode (15).

Røse I og II er anlagt i yngre bronzealder og benyttes fortsat i førromersk jernalder per. I. En sikker datering af de ældste begravelser ud fra en vurdering af keramikken er på nuværende tidspunkt ikke mulig. Imidlertid må det antages, at gravene i de to røser udgør ét sammenhængende tidsforløb. De ældste grave og røsernes anlæggestidspunkt kan derfor dateres til yngre bronzealder per. VI. En sådan kontinuitet af brandgrave under samme stenlægning er forholdsvis

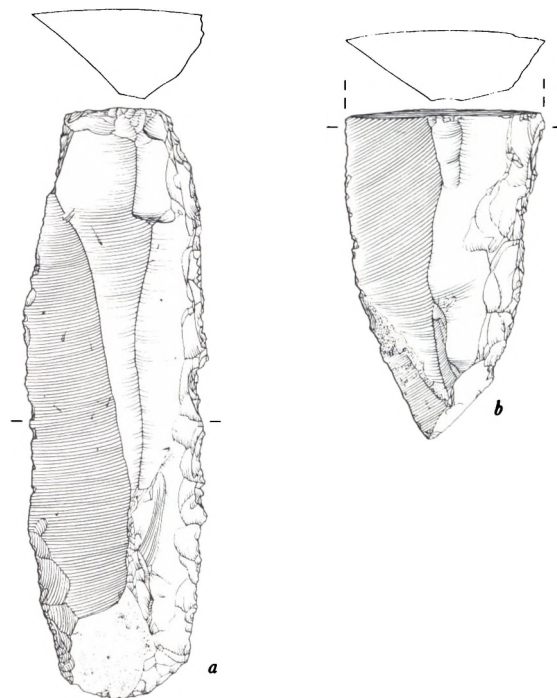

Fig. 9: Et fragment og en hel, kraftig rygtilhugget flække. a: Fra stenlægningen ved røse II. b: Fra rydningsrøse i Thorskov. Målestok: 2:3. Tegning: Orla Svendsen.

almindelig i overgangsfasen mellem bronze- og jernalder (16).

5. Røserne og agersystemet

Røse I og II er ikke de eneste røser i Thorskov-agersystemet. Der findes endnu fem lignende røser (fig. 1). De ligger alle på naturlige forhøjninger i nær tilknytning til agersystemet. Røserne ligger spredt, men er dog altid placeret nær agersystemets randzone, hvil-

ket tyder på samtidighed mellem røser og agerfelter.

De uanselige stenlægninger, som røserne rent faktisk er, kunne uden større besvær have været sløjfede af de bønder, der dyrkede agrene (17). Når dette ikke skete, kan det skyldes bøndernes tilknytning til stedet og respekt for deres egne gravpladser. Fra andre agerfelter kendes eksempler på, at man endog har respekteret små gravhøje, selv om de har ligget midt i agrene (18). Man kan dog herimod indvende, at røserne i Thorskov-agersystemet ligger højt placeret på bakketoppe, som det har været uhensigtsmæssigt at opdyrke. Det gælder imidlertid ikke for røse I, som ligger på en meget flad bakketop (fig. 2).

Omstændighederne tyder således på, at dette agersystem er anlagt i per. VI af yngre bronzealder. At der har eksisteret en bondeøkonomi på dette tidspunkt i området, bekræftes af de mange løbere og kværnsten i røse I. Hertil kan føjes forekomsten af kraftige, rygtilhuggede flækker (fig. 9), der har polerede ægge efter skæring i plantemateriale (19).

I sin monografi om oldtidsagre mente Gudmund Hatt, at de ældste agersystemer skulle føres tilbage til bronzealderen. Sidenhen er dette blevet almindeligt accepteret, omend der er blevet sat spørgsmålstegn herved (20).

Ved Grøntoft i Vestjylland er påvist agersystemer under huse fra førromersk jernalders per. I (21). Fra Vestjylland kendes også enkelte yngre bronzealderhuse med båseinddeling, så betingelsen – udnyttelsen af staldgødningen – for at have permanente marker på denne tid er til stede. Nu er der jo ikke tale om klart definerede landsbyer i Vestjylland, men om huse, der ligger i karakteristisk nærhed af hinanden. I Østjylland, hvor de topografiske og jordbundsmæssige forhold er ganske anderledes, kan man forestille sig, at bebyggelsen i sen yngre bronzealder har været mere

stationær. Det vil derfor ikke overraske, om man en dag kan datere de ældste danske oldtidsagre med digevoldinger til sen yngre bronzealder på et mere sikkert grundlag, end det er gjort her.

Det forhold, at røserne ikke ligger samlet i et gravfelt, men er spredt ud over agersystemet, tyder måske på, at hver røse i nogle generationer har fungeret som gravsted i den del af agersystemet, som hørte til en af landsbyens gårde.

Ved det bevarede agersystem, som er ca. 32 ha stort, ligger syv røser, d.v.s. at hver gård gennemsnitligt har rådet over 4,5 ha agerland (22). Det synes ikke af meget ud fra en nutidsbetragtning. Til sammenligning kan nævnes, at Brongers på et andet grundlag er nået frem til, at de først anlagte »stormarker« (primary clearance units) i det hollandske agersystem Vaassen er ca. 2 ha store (23). Ageren til jernaldergårdsbebyggelsen ved Höglundar på Gotland anslås af Carlsson til 2,2 ha i en 8,7 ha stor indmark (24).

Brongers mener, at en gård i Vaassen har haft behov for en til fire stormarker. Mellem en fjerdedel og halvdelen af arealet formodes at have ligget brak (25). Da voldene lægger beslag på ca. 40 % af den potentielle agerjord, vil en gård med fire stormarker råde over et egentligt dyrkningsområde på 2,4-3,6 ha (min udregning). Höglundar-gården, som er fra en senere del af jernalderen end de klassiske oldtidsagre med digevoldinger, viser hvor meget ager en jernaldergård i dette område minimalt behøvede.

De to nævnte eksempler kan støtte ideen om, at hver gård i Thorskov-systemet har haft rådighed over ca. 4,5 ha agerland. Imidlertid var det egentligt dyrkede areal på årsbasis mindre, måske halvt så stort, idet digevoldinger og terrasser har beslaglagt en del af området. Dertil kommer, at noget af arealet sikkert har ligget brak (26).

Noter

1. Laursen 1982.
2. Kortet opbevares på Forhistorisk Museum (FHM), men kan desværre ikke vises i denne sammenhæng.
3. Mindste og største højde set fra henholdsvis SØ og V.
4. Beretning og oldsager: FHM 1938. Efter udgravningen blev røsen genopført.
5. Vedel 1886, s. 19-20.
6. En tak til Bo Madsen for oplysninger om flintteknikken.
7. Undersøgt af Elsebeth Sander Jørgensen og Jytte Lavrsen. Beretning fra sidstnævnte. Beretning og oldsager: FHM 874 og 1936. Efter udgravningen blev røsen genopført.
8. Sammenlign f.eks. med lerkar hos Jensen 1966, fig. 2:1 samt Jensen 1967, fig. 5:5, fig. 26 B:1 og fig. 28 B:1.
9. Becker 1961, s. 244-245.
10. Broholm 1953, nr. 369. – Jensen 1967, fig. 9:4. – Thrane 1971, fig. 13.
11. Becker 1961, s. 212 og fig. 116.
12. Becker 1961, s. 214 og fig. 123.
13. Jensen 1967, fig. 26 A:1.
14. Stjernquist 1969, s. 84 ff.
15. Müller 1919, fig. 17.
16. Jensen 1966. – Andersen 1981, s. 215-217.
17. Hatt 1949, s. 52-53.
18. Nielsen 1975, s. 25.
19. En tak til Helle Juel Jensen for disse oplysninger. Poleringen ses tydeligt i mikroskop (x 200). »Det er næsten 100 % sikkert, at poleringen skyldes skæring i plantemateriale«. Flækken, fig. 9b, stammer fra udgravningen af en rydningsrøse i agersystemet (FHM 874).
20. Jensen 1967, s. 139-142. – Hansen 1980, s. 146-149.
21. Becker 1971, s. 99-103.
22. Det betyder ikke, at der ialt har været syv gårde i landsbyen. Der kan godt have været flere, men så ville agersystemet oprindeligt have været større med flere røser.
23. Brongers 1976, s. 57.
24. Carlsson 1979, s. 35.
25. Brongers 1976, s. 64-65.
26. Brongers regner med, at voldene har optaget 40 % af agerjor-

den (Brongers 1976, s. 71). Et lignende tal har Lis Helles Olesen beregnet for to vestjyske agersystemer (Olesen 1981, s. 10-12).

Litteratur

- Andersen, I.F.: Tre midtjyske enkeltgravhøje. Kuml 1981.
- Becker, C.J.: Førromersk jernalder i Syd- og Midtjylland. København 1961.
- Becker, C.J.: Früheisenzeitliche Dörfer bei Grøntoft, Westjütland, 3. Vorbericht: Die Ausgrabungen 1967-68. Acta Arch., vol. XLII, 1971.
- Broholm, H.C.: Danske Oldsager, IV. Yngre bronzealder. København 1953.
- Brongers, J.A.: Air photography and celtic field research in the Netherlands. Nederlandse Oudheden 6. Amersfoort 1976.
- Carlsson, D.: Kulturlandskapets utveckling på Gotland. Stockholm 1979.
- Hatt, G.: Oldtidsagre. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Arkæologiske-kunsthistoriske Skrifter, bind II, nr. 1. København 1949.
- Hansen, S.S.: Oldtidsagrene på Gørding Hede. Hardsyssels Årbog 1980.
- Jensen, J.: Jyske fladmarksgrave fra slutningen af yngre bronzealder. Årb. Nord. Oldk. Hist. 1966.
- Jensen, J.: Voldtofte-fundet. Årb.Nord.Oldk.Hist. 1967.
- Laursen, J.: Fortidens spor i Århusskovene. Århus 1982.
- Müller, S.: Bopladsfund fra bronzealderen. Årb.Nord.Oldk.Hist. 1919.
- Nielsen, V.: Agerlandets historie. Danmarks natur. Bind 8. København 1975.
- Olesen, L.H.: Jernalderagre ved Halgård Bæk. Holstebro Museum årsskrift 1981.
- Stjernquist, B.: Beiträge zum Studium von bronzezeitlichen Siedlungen. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°. N° 8, Lund 1969.
- Thrane, H.: En bronzealderboplads ved Jyderup Skov i Odsherred. Nationalmuseets Arbejdsmark 1971.
- Vedel, E.: Bornholms Oldtidsminder og Oldsager. København 1886.